

»Mladi za napredek Maribora 2018«

35. srečanje

MESTO POD MESTOM

Raziskovalno področje: Naravna in kulturna dediščina

Raziskovalna naloga

Avtor: ALJOŠA GOLOB, GAJ BORŠIČ

Mentor: STANKA SMOJVER, ANDREJA LORENCI

Šola: OŠ JANKA PADEŽNIKA MARIBOR

Maribor, februar 2018

»Mladi za napredek Maribora 2018«

35. srečanje

MESTO POD MESTOM

Raziskovalno področje: Naravna in kulturna dediščina

Raziskovalna naloga

Maribor, februar 2018

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	7
1.1 Namen in cilji raziskovalne naloge	7
1.2 Hipoteze raziskovalne naloge	8
1.3 Predvidena nova spoznanja	8
1.4 Metodologija dela	9
2 ZGODOVINSKI ORIS	11
2.1 Srednjeveške kleti	11
2.2 Grobnica pod frančiškansko cerkvijo	12
2.3 Vinagova klet	15
2.4 Tovarna letalskih motorjev Maribor in podzemlje Cone Tezno	18
3 RAZISKOVALNI DEL	20
3.1 STANJE DANES	20
3.1.1 Srednjeveške kleti	20
3.1.2 Grobnica pod frančiškansko cerkvijo	22
3.1.3 Vinagova klet	25
3.1.4 Tovarna letalskih motorjev Maribor in podzemlje Cone Tezno	26
3.2 REZULTATI ANKETE	28
4 RAZPRAVA	32
4.1 Interpretacija pridobljenih podatkov	32
4.2 Vrednotenje hipotez	35
4.3 Samoevalvacija raziskovalnih metod in raziskovalnega dela	36
5 SKLEP	37
6 DRUŽBENA ODGOVORNOST	39
7 SEZNAM VIROV IN LITERATURE	40
8 PRILOGE	42
8.1 Anketa	42
8.2 Intervju frančiškani	44
8.3 Intervju TAM	46
8.4 Intervju Vinag	49
8.5 Intervju z najemnico Restavracije Rotovž	51

KAZALO SLIK

Slika 1: Prerez Rotovža in hiše Glavni trg 15 s severne strani.....	11	
Slika 2: Rušenje stare cerkve, v ozadju delno zgrajena nova cerkev, pred 1895	12	
Slika 3: Nagrobna plošča Henrika Adama grofa Brandisa in njegove soproge Jožefe	13	
Slika 4: Notranjost grobnice.....	14	
Slika 5: Grobnica se nahaja pod prezbitarijem.....	14	
Slika 6: Nagrobna plošča Antona Martina Slomška.....	15	
Slika 7: Vhod v Vinagovo klet.....	17	
Slika 8: Začetki gradnje tovarne leta 1941	18	
Slika 9: Proizvodnja v rovih.....	19	
Slika 10: Rotovski trg danes.....	21	
Slika 11: Notranja podoba lokala v kletnih prostorih.....	21	
Slika 12: Zazidan vhod v rov	21	
Slika 13: Kleti pod frančiškanskim samostanom	23	
Slika 14: Predviden nov dostop iz Ulice škofa Maksimilijana Držečnika na dvorišče	23	
Slika 15: Kalist Heric, doprni kip	Slika 16: Mihael Napotnik, doprni kip.....	24
Slika 17: Anton Martin Slomšek, doprni kip	24	
Slika 18: Vhod v rove pod PPCT	26	
Slika 19: Del razstave v enem od rofov	27	
Slika 20: Maja Vintar, zaposlena v PPCT, pri svojem delu	27	

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Rotovška klet.....	20
Preglednica 2: Grobnica pod frančiškansko cerkvijo.....	22
Preglednica 3: Vinagova klet.....	25
Preglednica 4: Podzemlje cone Tezno.....	27

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Spol anketirancev.....	28
Graf 2: Starost anketirancev	28
Graf 3: Izobrazba anketirancev	28
Graf 4: Poznavanje prostorov pod našim mestom.....	29
Graf 5: Prostor pod mestom, ki so jih anketirani že obiskali ali videli	29
Graf 6: Vzrok obiska navedenih prostorov	30
Graf 7: Poznavanje legende o podzemnem rovu	30
Graf 8: Obiskanost in seznanjenost s predlaganimi objekti	31
Graf 9: Prepoznavnost kulturne dediščine.....	31

Povzetek

V raziskovalni nalogi sva želela odkriti, kaj vse se skriva pod Mariborom, ter ugotoviti, koliko ta "svet" Mariborčani sploh poznajo. Nadalje naju je zanimalo, v kakšnem stanju je ta kulturna dediščina danes, ali sploh ima status kulturne dediščine in v kolikšni meri je vključena v okolje. Predvsem pa, kakšen je njen še neizkoriščeni gospodarski, turistični in izobraževalni potencial. Najprej sva se poglobila v delo z viri in literaturo. Nadaljevala sva s terenskim delom, kjer sva si ogledala rove pod Poslovno proizvodno cono Tezno, del Vinagove kleti, kletne prostore pod frančiškanskim samostanom, Rotovško klet in nekatere dostopne kleti v starem mestnem jedru. Ob tem sva opravila intervjuje z ljudmi, ki tam delajo poklicno ali ljubiteljsko. Izpeljala sva anketo in dobljene odgovore interpretirala z grafi. Ugotovila sva, da bi ob večji vključenosti Mestne občine Maribor, boljši finančni podpori in prodornejšemu oglaševanju bilo "mesto pod mestom" bolj prepoznavno kot kulturna dediščina.

Zahvala

Rada bi se zahvalila mentoricama, ki sta naju seznanili s temo ter naju spodbudili k raziskovanju. Hvala vsem, ki so sodelovali v anketi, intervjuju in so na kakršenkoli način doprinesli h končni podobi naloge.

Zahvaljujeva se najinim staršem, ki so naju podpirali pri raziskovanju.

1 UVOD

Nekoč je na mariborski Piramidi stal grad. Gradovi so zmeraj burili domišljijo ljudi. Tako so se med Mariborčani razširile govorice o skrivnem rovu, ki naj bi povezoval grad na Piramidi z novim mestnim gradom. In čeprav je to verjetno samo zgodba, se pod Mariborom v resnici skriva poseben svet.

1.1 Namen in cilji raziskovalne naloge

V najini raziskovalni nalogi sva želela najprej odkriti, kaj vse se skriva pod Mariborom, in ugotoviti, koliko ta "svet" Mariborčani sploh poznajo. Nadalje naju je zanimalo, v kakšnem stanju je ta kulturna dediščina danes, ali je že predmet vrednotenja in v kolikšni meri je vključena v okolje. Predvsem pa, kakšen je njen še neizkoriščeni gospodarski, turistični in izobraževalni potencial.

Ideja za raziskovalno nalogo je nastajala postopoma. Prvič sva se srečala z "mariborskim podzemljem" ob ogledu proizvodnih prostorov nemške Tovarne letalskih motorjev Maribor na Teznem. Zato sva na začetku razmišljala, da bi se lotila raziskovanja te tovarne, vendar sva ugotovila, da je to temo že zelo podrobno raziskala dijakinja II. gimnazije Maribor v prejšnjem šolskem letu. Zato se je najino zanimanje razširilo na vprašanje, kateri prostori poleg Tovarne letalskih motorjev so še pod zemljo.

Drugi impulz je bilo dejstvo, da je naša šola UNESCO šola. Ključni področji UNESCA sta kultura in kulturna dediščina. Kultura ni pomembna samo za identiteto posameznika in družbe, ampak tudi za gospodarski razvoj, ki je trajnostno naravnano. Dostikrat se zgodi, da kulturno dediščino prepoznamo, odkrijemo in ohranjamo, ne znamo pa ji dati vloge v današnji družbi. (Unesco, 2017)

Nenazadnje pa je leto 2018 tudi evropsko leto kulturne dediščine. Kulturna dediščina nam pomaga razumeti preteklost in ustvarjati boljšo prihodnost. Ta misel se odraža tudi v letošnjem sloganu: "Naša dediščina: kjer preteklost sreča prihodnost." (Evropsko leto kulturne dediščine, 2018)¹

¹ Ministrstvo za kulturo se aktivno vključuje v praznovanje evropskega leta kulturne dediščine. Poleg osrednjih dogodkov se obeležitvi pridružujejo muzeji, galerije in drugi javni zavodi s področja kulture in drugi vladni ter nevladni deležniki.

Projekt zelo poudarja vlogo mladih.² Zato upava, da bova tudi z najino nalogo nakazala možnosti za odgovorno in trajnostno ohranjanje ter vključevanje kulturne dediščine v naš vsakdan.

1.2 Hipoteze raziskovalne naloge

Postavila sva tri hipoteze:

1. hipoteza:

Med objekti pod mestom je najbolj prepoznavna Vinagova klet.

2. hipoteza:

Del objektov, ki se nahajajo pod mestom, je vključenih v turistično ponudbo mesta.

3. hipoteza:

Večina anketiranih meni, da prostori in objekti pod mestom niso prepoznavni kot kulturna dediščina.

1.3 Predvidena nova spoznanja

V raziskovalni nalogi bova poskušala predstaviti nekatere primere nepremične kulturne dediščine, ki se nahajajo pod našim mestom. Tri primere sva izbrala zato, ker so bili med anketiranimi najbolj prepoznavni (Vinagova klet, Rotovška klet in podzemni proizvodni prostori Tovarne letalskih delov Maribor), četrtega (grobница pod frančiškansko cerkvijo) pa sva izbrala zato, ker je bil med anketiranimi najmanj poznan. Predstavila jih bova iz več vidikov:

- zgodovinski okvir
- lastništvo nepremičnine
- ali je nepremičnina vpisana v register nepremične kulturne dediščine
- opis sedanjega stanja
- načrti za prihodnost (prioritete lastnikov ali najemnikov)
- izzivi (najini predlogi za dopolnitev, obogatitev ponudbe).

² Temi, ki že v naslovu naslavljata mlade, sta: Dediščina v šole: otroci odkrivajo najdragocenejše evropske zaklade in tradicije in Mladi za dediščino: mladi oživljajo kulturno dediščino.

1.4 Metodologija dela

Pri oblikovanju raziskovalne naloge sva uporabila raznolike postopke in metode. V prvi vrsti sva se poglobila v vire in literaturo, opravila sva terensko delo, več intervjujev in izvedla anketo med naključno izbranimi prebivalci mesta. Dobljene podatke sva strukturirala, razvrščala, primerjala in interpretirala. Metode dela so se med seboj povezovale in dopolnjevale. V nadaljevanju podrobneje predstavljava temeljne.

1.4.1 Delo z viri in literaturo

Želela sva se seznaniti z različnimi pisnimi viri. Brskala sva po monografskih publikacijah (knjige, zborniki, enciklopedije, slovarji, leksikoni), serijskih publikacijah (poglavja v zbornikih, članki strokovnih, poljudnih revij, dnevnega časopisa), polpublikacijah (raziskovalne naloge), neknjižnem gradivu (videoposnetki) in elektronskih virih (internetni dokumenti). Obiskala sva tudi Pokrajinski arhiv Maribor in pregledala del razpoložljivega gradiva.

1.4.2 Terensko delo

Na terenu sva si ogledala rove pod Poslovno proizvodno cono Tezno³, dobršen del Vinagove kleti, kletne prostore pod frančiškanskim samostanom, Rotovško klet in dostopne kleti v starem mestnem jedru, kjer so sedaj lokali ali pa so zapuščene in neuporabne. Obiskane lokacije sva fotografirala.

1.4.3 Intervju

V začetni fazi raziskovanja sva trčila ob številna vprašanja. Ob ogledih sva hkrati opravila kar nekaj intervjujev z ljudmi, ki so s temi lokacijami povezani poklicno ali povsem ljubiteljsko. Pogovarjala sva se s patrom Francetom Kovšetom (frančiškani Maribor), z Majo Vintar (PPCT), Gregorjem Šerbino (Vinagova klet) in Petro Rižnar (Rotovška klet). Izvedela sva veliko zanimivega in poučnega.

1.4.4 Anketni vprašalnik

Anketni vprašalnik sva oblikovala z izbirnim tipom vprašanj, kjer je bil možen en odgovor (4 vprašanja), z izbirnim tipom vprašanj, kjer je bilo možno več odgovorov (3 vprašanja) in s tipom odprtih vprašanj, kjer lahko anketiraneec odgovori na to vprašanje v obliki odprtega odgovora (4 vprašanja). K sodelovanju sva povabila mnogo ljudi, odzvali so se 104 anketiranci.

³ Poslovna proizvodna cona Tezno, v nadaljevanju PPCT.

1.4.5 Obdelava podatkov

Izpolnjene anketne vprašalnike sva podrobno pregledala in zabeležila dobljene podatke. Rezultate sva uredila v preglednico, jih primerjala med seboj in si izbrala ustrezno obliko grafov. Na podlagi tega sva grafe oblikovala, analizirala dobljene rezultate in iz njih izluščila ugotovitve in zaključke.

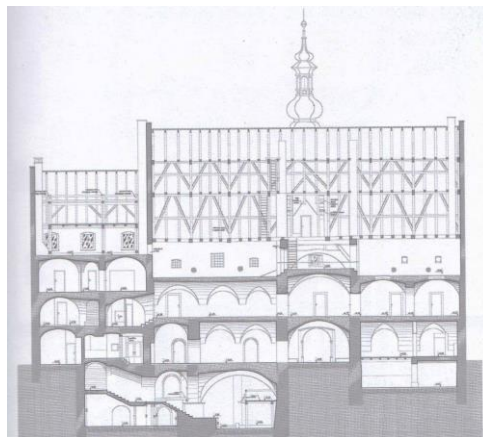
2 ZGODOVINSKI ORIS

2.1 Srednjeveške kleti

Številni prostori pod Mariborom so bili v preteklosti zelo pomembni, med njimi so tudi številne kleti, ki so del mestne srednjeveške preteklosti. V privatnih hišah so bile nekoč kleti prostori, ki so zaradi nizkih temperatur omogočali hrambo pokvarljivih in drugih živil. Danes se je njihova uporaba spremenila.⁴ Kot primer kleti v najstarejšem pozidanem delu mesta predstavljamo Rotovško klet.⁵

Rotovška klet

Zgodovina rotovške kleti je povezana z gradnjo mestne hiše - Rotovža. Na mestu sedanjega Rotovža je stala privatna hiša že vsaj v 15. stoletju. V začetku 16. stoletja jo je mesto prenovilo. Poleg prostorov za mestno sodišče in mestni svet so bili v stavbi še prostori za deželno sodišče. V kleti je bilo skladišče. Tako so leta 1542 iz Gradca pripeljali 32 stotov smodnika in jih shranili v kleti mestne hiše. Tam so skladiščili tudi drugo orožje in živila. Do druge večje prenove, ki je dala Rotovžu današnjo renesančno podobo, je prišlo sredi 16. stoletja.

Slika 1: Prerez Rotovža in hiše Glavni trg 15 s severne strani

(Vir: Vidmar, P. (2014). Mariborski rotovž. Ljubljana: Založba ZRC, str. 19)

⁴ Prav na Glavnem trgu in Koroški cesti so nastale najstarejše hiše že v 12. stol. Čeprav so bile kasneje večkrat prezidane, je ostala zasnova marsikje nespremenjena. (Curk, J. (2011). Maribor v srednjem veku. Slovenski zgodovinski atlas, str. 78. Ljubljana: Nova revija.

⁵ Najprej smo želeli predstaviti tudi Grajsko klet, saj nas je zavedlo ime. Grajska klet se namreč nahaja na nivoju zunanjih površin. Kot so nam povedali v Pokrajinskem muzeju Maribor, ki se nahaja v gradu, vodi v klet nekaj stopnic zato, ker se je zunanji nivo v preteklosti dvignil zaradi tlakovanja (zunanje regulacije). Ker jih je zanimalo, ali so pod gradom dejansko še kakšni prostori, so leta 2011 izvedli georadar. Gre za nedestruktivno raziskovalno metodo s katero se prodre v zemljinu. Prikažejo se lege, debeline plasti, položaji razpok in praznin. Preiskava do globine 5 metrov ni razkrila nobenih kletnih prostorov.

Po prenovi so bili v pritličju in kletih verjetno prostori mestne straže, zapori in skladišča za orožje. Tako kot za druge mestne hiše na nemškem območju se je uveljavil rek, po katerem "je v kleti vladal Bakhus (gostišče), v pritličju Merkur (trgovski lokali, tehtnica), v prvem nadstropju Minerva (sejna dvorana, sobe svetnikov in uradnikov), v drugem nadstropju Mars in Jupiter (shramba orožja in sodišče), na podstrešju pa Ceres (zaloga hrane)". (Vidmar, str. 19) V 19. in začetku 20. stoletja so vsaj del kleti dajali v najem. Klet je bila suha in v primernem stanju, vendar v njej še ni bilo gostilne (je bila pa od leta 1921 v pritličju). (Lazarini, 2013)

2.2 Grobnica pod frančiškansko cerkvijo

Frančiškani (minoriti) so prišli v Maribor v 13. stoletju. Dobili so Marijino cerkev in samostan ob Dravi, kjer so delovali do reform Jožefa II. leta 1784. V času protireformacije so v Maribor prišli kapucini. V mesto jih je poklical grof Janez Jakob Khisel, ki je z lastnimi sredstvi pozidal samostan in cerkev, posvečeno Marijinemu vnebovzetju. Temeljni kamen je posvetil Tomaž Hren 1. 5. 1613, cerkev pa so posvetili 28. 10. 1620. Leta 1784 je Jožef II. razpustil tudi kapucinski samostan, poslopje z vrtom in samostansko cerkvijo pa je izročil minoritom, ki so jim odvzeli posesti ob Dravi. Prenove cerkve se je lotil Anton Martin Slomšek po letu 1859, ko je postal lavantinski škof. K Materi usmiljenja je poklical frančiškane, ki so prišli leta 1864. Že v času kapucinov se je pokazalo, da je bila cerkev premajhna. "To se je še bolj čutilo, ko je čudodelni kip Matere usmiljenja dobil svoje mesto v njej in je Mati usmiljenja začela zgrinjati svoje otroke pod svoj materinski plašč." (Vostner, 1964, str. 17)

Slika 2: Rušenje stare cerkve, v ozadju delno zgrajena nova cerkev, pred 1895

(Vir: Lazarini, F. (2013). Frančiškanska cerkev v Mariboru. Ljubljana: Založba ZRC, str. 17)

Dela je vodil dunajski arhitekt Rihard Jordan. Najprej so leta 1892 začeli graditi nov samostan, staro cerkev pa so porušili. Od stare cerkve so ostali samo temelji in grobnice. 1893 so postavili

temeljni kamen za novo cerkev. 11. 8. 1900 je bila cerkev posvečena. 7. novembra 1906 jo je papež Pij X. povzdignil v baziliko minor.⁶ (Bazilika Matere usmiljenja, 2017) Cerkev in samostan sta zelo prizadeli obe svetovni vojni, še posebej druga. Danes domujejo v samostanu trije redovniki, v delu samostana pa je študentski dom sv. Frančiška.

Grobnice so pod prezbiterijem in so bile zgrajene že v času prvotne kapucinske cerkve. Razdeljene so na tri dele:

- Prvi del je bil za kapucine. Tu so pokopani tudi tisti, ki so v času kuge 1680 pomagali kužnim bolnikom in za kugo tudi sami umrli.⁷
- V drugem in tretjem prostoru so pokopani člani plemiških družin, ki so se izkazale kot dobrotniki kapucinskega samostana in cerkve.

Seznam pokopanih, ki so bili dobrotniki cerkve:

- Janez Jakob Khiesl (+ 23. 7. 1637), ustanovitelj kapucinskega samostana
- Janez Jakob Khiesl (+ 1689), zadnji potomec grofov Khiesl
- grof Henrik Adam Brandis (+ 10. 8. 1869), sorodnik Janeza Jakoba Khiesla
- Jožefa Brandis (+ 17. 3. 1869), žena Henrika Adama Brandisa, rojena grofica Welsersheimb
- Jožef Brandis (+ 1862), 4-letni sin Henrika Adama in Jožefe Brandis

Slika 3: Nagrobna plošča Henrika Adama grofa Brandisa in njegove soproge Jožefe

(Vir: frančiškani)

⁶ Beseda "basilica" prihaja iz grščine v pomenu "kraljeve hiše". V katoliški Cerkvi bazilika predstavlja cerkev s posebnimi privilegiji. Poznamo dve vrsti bazilik: major in minor. Štiri velike (major) ali papeške bazilike so v Rimu: sv. Petra, sv. Janeza, sv. Marije Snežne in sv. Pavla zunaj obzidja. Manjše (minor) bazilike pa najdemo po vsem svetu.

⁷ Pater Kovše je kot enega izmed vzrokov, da grobnice ne odprejo, navedel tudi pokop umrlih za kugo, saj bi morali raziskati, ali bi bilo odprtje varno.

Slika 4: Notranjost grobnice

(Vir: frančiškani)

Seznam pokopanih kapucinov:

- škof dr. Mihael Napotnik (+ 28. 3. 1922), posvetil je cerkev in ji izposloval čast bazilike
- p. Kalist Heric (+ 26. 5. 1925), graditelj cerkve in 40 let župnik pri Materi usmiljenja
- dr. Ivan Jožef Tomažič (+ 26. 2. 1949), lavantinski škof
- dr. Jakob Maksimilijan Stepišnik (+ 28. 6. 1889), lavantinski škof

Slika 5: Grobnica se nahaja pod prezbiterijem

(Vir: avtorja)

Med 2. svetovno vojno so se Nemci med drugim odločili, da bodo uporabili staro mestno pokopališče Na livadi za stavbni prostor. Zato so začeli odstranjevati spomenike. Na pokopališču sta bila pokopana tudi lavantinski škof Anton Martin Slomšek⁸ in njegov naslednik dr. Maksimilijan Stepišnik. Zato so se tedanji škof Tomažič in zastopniki občine odločili, da prenesejo trupli v frančiškansko cerkev. To so storili junija leta 1941. "Ob 7. uri je bilo v baziliki že vse pripravljeno za prenos dragocenih ostankov v grobnico pod večno luč, kjer sta imela

⁸ Slomšek je bil pokopan v grobnici pokopališke kapele Žalostne matere božje. (De Corti, 1995)

svoje počivališče že škof Napotnik - posvetitelj cerkve in graditelj cerkve p. Kalist Heric." (Jančič, 2017, str. 42) V grobnici frančiškanske cerkve je bil Slomškov grob do leta 1978, ko je bil opravljen prenos ostankov škofa Slomška iz kripe frančiškanske cerkve v mariborsko stolnico, kjer je tudi služboval. 1995 so ostanke prenesli v križevo kapelo, kjer so še danes. (Jančič, 2017)

Slika 6: Nagrobna plošča Antona Martina Slomška

(Vir: frančiškani)

Podkleten je tudi celoten samostan. Kleti pod njim so v preteklosti uporabljali za shranjevanje, saj hladilnikov niso poznali. V kletih so hranili živila, da se niso pokvarila, ker je bilo v njih hladno. Ponekod so imeli tudi ledenice; to so bile jame, v katere so pozimi nalomili led, in ta led je zdržal do naslednje zime. V določenem delu je bila vinska klet, kot so jih imeli vsi frančiškanski samostani. Vinska klet je ohranjena, čeprav je ne uporabljajo več, druge prostore pa so preuredili. Danes ima klet dva vhoda, grobnica pa samo enega. Grobnica je bila leta 1978 tudi nazadnje odprta in do konca zazidana. (Kovše, intervju)

2.3 Vinagova klet

Vinagova klet ali drugače tunnelska vinska klet je iz sredine 19. stoletja. Staro Puglovo klet in Unionsko klet so 1949 povezali s predorom. Leta 1953 je bil dokončan hodnik, ki povezuje zgornji klasični del kleti s spodnjim pivovarniškim delom. Meri 20 tisoč kvadratnih metrov. Vhod v klet je v razsežni dvonadstropni palači s tlorisom v obliki črke U iz 2. polovice 19. stoletja na zunanjem robu vzhodne stranice srednjeveškega obrambnega jarka. (Register nepremične kulturne dediščine, 2017)

Vinagova klet v Mariboru sodi med največje in najstarejše klasične vinske kleti v Evropi. Njena zmogljivost je 5,5 milijona litrov vina, čeprav ga je zdaj v njenih sodih in cisternah le 2,5 milijona litrov. Malo je mest na svetu, ki bi imela v samem jedru takšno vinsko klet, kot je bila Vinagova v Mariboru. (Červek, Delo, 2009)

Zgodovina mariborske vinske kleti se začne po letu 1800, ko je graščak Alojz Kriehuber starejši kupil meljsko graščino od reda malteških viteзов. V posesti je imel več vinogradov, ki so mu dajali približno 50.000 litrov vina, in je na Štajerskem veljal za avtoriteto v vinarstvu. Podpiral ga je tudi nadvojvoda Janez (Erzherzog Johann von Oesterreich 1792-1859, brat avstrijskega cesarja). Leta 1835 je Alojz starejši umrl, njegov posel pa je prevzel sin Alojz Kriehuber mlajši, ki je bil prav tako podjeten in sposoben kot njegov oče. Okoli leta 1830 se je začela graditi železnica od Trsta do Dunaja. Alojz ml. je takoj spoznal, da lahko razširi družinsko gospodarstvo. Zemljišče je kupil leta 1836, klet pa so gradili med leti 1847-1858. Leta 1878 se je Kriehuber umaknil iz vinske trgovine in prodal firmo novim lastnikom. Novi lastniki so postali Schielcher, Rossman in Pugel. Leta 1885 je Schielcher umrl. Ostala sta Pugel in Rossman, ki sta imela družbo KN & Co. Leta 1895 družabnika spremenita ime v Pugel & Rossman. Leta 1902 je bila v Mariboru ustanovljena tudi prva Kletarska zadruga, ki so jo vodili veleposestniki nemškega porekla in je imela sedež v Cankarjevi 1. Pugel & Rossman sta družbo vodila do nacionalizacije leta 1945. Po osvoboditvi so ustanovili Vinarsko zadrugo s sedežem na Trgu svobode 3. Takrat so klet zaplenili, lastnik pa je postala Vinarska zadruga, ki je oba dela kleti 1949 leta povezala.

Med vojnama je bilo tukaj tudi skladišče ljubljanske pivovarne Union, od tod je dobila ime bližnja Unionska dvorana. Meščani so hodnike uporabljali tudi za hladilnico, tako da so pozimi iz Drave nanosili led. Tam so shranjevali meso, sadje in zelenjavo.

Leta 1953 je bila zadruga likvidirana in ustanovljeno je bilo Zadružno vinarsko podjetje, leta 1958 pa je bila v Ljubljani ustanovljena agencija Vinag. Leta 1960 se je preselila v Maribor, takrat se je v to izvozno podjetje vključilo tudi Zadružno vinarsko podjetje in od tedaj je posloval Vinag kot podjetje. Prelomno za Vinag je bilo leto 1990, ko je prvič začel delovati kot samostojni pravni subjekt v obliki delniške družbe. Družba je zamenjala v naslednjih letih več lastnikov. Zaradi vsega tega dogajanja je Vinag v razvoju vinogradništva, sadjarstva in tehnologije kleti zaostal. Aprila leta 2014 je zato podjetje prišlo v stečaj in avgusta je dobilo novega lastnika Vinmar d. o. o. Težave z razvojem, zapleti z lastništvom in dolgovi so ostali vse do danes.

Vhod v enega od številnih hodnikov varujejo skrbno zaklenjena železna vrata. To je namreč prehod do ponosa mariborske kleti - arhiva. Na njegovih policah je 250.000 zaprašenih steklenic najboljših letnikov, med njimi je tudi mariborska posebnost - žametna črnina, stisnjena iz grozdja več kot štiristo let stare trte, ki raste na Lentu ob Dravi in je uradno najstarejša na svetu. Najstarejša steklenička, ki jo hrani arhiv, je iz leta 1946, ko so vanjo zaprli pozno trgatav laškega rizlinga iz Svečine. Imeli so tudi starejša vina, a so jih med drugo svetovno vojno popili nemški vojaki. (Vinag, gradivo za vodenje)

Slika 7: Vhod v Vinagovo klet

(Vir: <https://www.google.si/search?q=vinagova+klet&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi03bO2hYXZAhXC8ywK>, pridobljeno 1. 2. 2018)

2.4 Tovarna letalskih motorjev Maribor in podzemlje Cone Tezno

Začetki tovarne segajo v čas 2. svetovne vojne, ko so na tem območju začeli izdelovati sestavne dele pogona letalskih vijakov za nemško vojno letalstvo.

Nemci so načrtovali gradnjo tovarne že takoj po zavzetju Maribora. Po predvidevanjih naj bi bila zgrajena konec leta 1941, a se je vse zavleklo, zato se je gradnja pričela šele 29. junija 1941. Pri njej so sodelovala podjetja iz Nemčije, Avstrije in Maribora, poleg tega pa so delali še vojni ujetniki. Prva proizvodnja je stekla januarja leta 1941. »Ne glede na lastnike in namen prve proizvodnje pa ta datum pomeni začetek proizvodnje transportnih sredstev na področju Tezna pri Mariboru, ki je pozneje doživela buren razvoj in postala ena vodilnih tovarn gospodarskih cestnih vozil in motorjev.« (Tovšak, 2007, str. 10).

Slika 8: Začetki gradnje tovarne leta 1941

(Vir: <http://www.kamra.si/sl/digitalne-zbirke/item/obdobje-druge-svetovne-vojne.html>)

Januarja leta 1944 so ob prvem bombnem napadu ameriški bombniki odvrkli na območje industrijske cone Tezno več kot 200 bomb. Veliko jih je padlo na ožje območje tovarne. Več kot 40 ljudi je bilo mrtvih, 40 pa poškodovanih oziroma ranjenih. Poškodovali so tudi nekatere ceste, kanalizacijo in stavbe. Podobnih napadov je tovarna utrpela devet. Ker so se leta 1943 začeli večji preleti zavezniških letal, so tovarni najprej dodelili protiletalsko topništvo. Od delavcev se je na začetku napadov zahtevalo, da nemoteno nadaljujejo delo na svojih delovnih mestih. Hkrati pa so začeli z izkopavanjem podzemnih rovov, kamor naj bi preselili proizvodnjo.

Ker je bilo napadov vedno več, je okupator celotno proizvodnjo preselil pod zemljo, da so lahko delali tudi ob zračnih napadih. Ker pa je takrat pogosto zmanjkalo elektrike, je v tem času elektriko proizvajal dizelski agregat. Problem pa je bil tudi v tem, da so delavci velikokrat morali stati v vodi, ki je posledica visoke podtalnice. S podobnim problemom se soočajo tudi

danes. Površina vseh rovov skupaj je znašala okoli 8000 kvadratnih metrov. V teh rovih so delali vse do kapitulacije Nemčije. (Ponudič, 2017)

Od postavitve pa do konca je bila tovarna na Tezno s svojim vodstvom podrejena Ministrstvu zračnih sil v Berlinu, od koder je prihajala tudi finančna pomoč med gradnjo, in tudi kasneje. Ime tovarne se je skozi leta večkrat spremenilo. (Tovšak, 2007)

Slika 9: Proizvodnja v rovih

(Vir: <http://www.kamra.si/sl/digitalne-zbirke/item/obdobje-druga-svetovne-vojne.html>)

Takoj po osvoboditvi izpod nacistične Nemčije se je pojavilo vprašanje, kaj bo s tovarno, ki je prej zaposlovala več tisoč ljudi. Predlogi za razvoj avtomobilske industrije v Mariboru na območju nekdanje tovarne letalskih motorjev Tezno so se pojavili že konec leta 1945, ampak jih do konca leta 1946 niso potrdili. Tovarna avtomobilov Maribor (TAM) je postala sčasoma največji proizvajalec tovornjakov in avtobusov v Jugoslaviji. Po razpadu Jugoslavije so podjetje reorganizirali, leta 1996 je bil uveden stečaj.

Danes so na tem območju, torej v coni Tezno, mnoga podjetja, ki pa predvsem izvažajo in so doma manj prepoznavna.

3 RAZISKOVALNI DEL

3.1 STANJE DANES

3.1.1 Srednjeveške kleti

Večina kleti je namenjenih privatni rabi, v starem mestnem jedru pa so številne preurejene v gostinske lokale. Takšni primeri so: Jazz klub Satchmo na Strossmayerjevi ulici 6 pod Umetnostno galerijo Maribor, KGB (Kulturno glasbeni brlog) na Vojašniškem trgu 5, Cantante Cafe Center na Vetrinjski ulici 5, restavracija Rožmarin, kavarna, vinoteka in trgovina na Gosposki 5 v kletih bivšega Kvika. Ena izmed teh je tudi Restavracija Rotovž.

Zgodovina Restavracije Rotovž sega v leto 1748, ko je bila v njenih prostorih kavarna. (Škorec, 1936) Zidovi in strop so originalni (iz časa gradnje); so obokani, kar je bilo za takratne kleti tipično. V kleti se skriva vhod v rov, danes zazidan, ki naj bi vodil do Stolnice. Zgrajen je bil med II. svetovno vojno. Sprva je bila ponudba v kletnih prostorih tudi za mlajše, zdaj pa je namenjena le osebam nad 21 let, saj znajo ti prostore bolj ceniti. (intervju z najemnico Petro Rižnar)

Preglednica 1: Rotovška klet

ROTOVŠKA KLET	
Lastnik/Najemnik	Mestna občina Maribor/Petra Rižnar
Vpis v register nepremične kulturne dediščine	V register je vpisan Rotovž Identifikacijska enota dediščine Evidenčna številka enote: 439 Ime enote: Maribor - Rotovž Spomenik lokalnega pomena od 8. 4. 1992
Sedanje stanje	V prostorih je sedaj Restavracija Rotovž. Ponujajo vse - od malic do sladice, cateringa, in dostavo hrane na dom. V sklopu restavracije deluje tudi Club Rotovž, ki ponuja ob sobotah in nedeljah plesno glasbo iz osemdesetih let. Njihova ponudba je predstavljena na lepo oblikovani spletni strani in facebooku.
Načrti	Ne načrtujejo spremembe ponudbe, saj so najemniki šele nekaj let.
Prioriteta	Ohranitev kakovosti.
Izzivi (najini predlogi)	Dodatna ponudba na Rotovškem trgu, ki pa je trenutno omejena zaradi domene Mestne občine Maribor.

Slika 10: Rotovški trg danes

(Vir: avtorja)

Slika 11: Notranja podoba lokala v kletnih prostorih

(Vir: avtorja)

Slika 12: Zazidan vhod v rov

(Vir: avtorja)

3.1.2 Grobnica pod frančiškansko cerkvijo

Frančiškani ne načrtujejo odpiranja grobnice za javnost, načrtujejo pa označitev grobnice na zunanjem dvorišču samostana, kjer je bil nekoč vstop. Uredili bodo dvorišče in dostop iz Ulice škofa Maksimilijana Držečnika, vendar še čakajo na ureditev lastniške pravice z upravno enoto Maribor. Poleg obeležja, ki bo označevalo grobnico, bodo ob vhod postavili tudi tri doprsne kipe mož, ki so v njej pokopani. To so Kalist Heric, ki je bil župnik v cerkvi in je leta 1890 poslal prošnjo za novo cerkev, Anton Martin Slomšek, lavantinski škof, ki je bil pokopan v grobnici do leta 1974, in Mihael Napotnik, lavantinski škof. Vse tri doprsne kipe hranijo v samostanu. Kalist Heric je bil tudi redovnik in je edini od redovnikov, ki je pokopan v grobnici. Obstajal je namen, da bi tudi del kleti, ki so pod samostanom, dali v najem za gostinske dejavnosti, ki bi pa morale biti v skladu s pravili samostanskega reda.

Preglednica 2: Grobnica pod frančiškansko cerkvijo

<i>GROBNICA POD FRANČIŠKANSKO CERKVIJO</i>	
Lastnik	Rimskokatoliški samostan frančiškanov
Vpis v register nepremične kulturne dediščine	Identifikacijska enota dediščine Evidenčna številka enote: 6070 Ime enote: Maribor - Frančiškanska cerkev Spomenik lokalnega pomena od 8. 4. 1992
Sedanje stanje	Je v mirovanju in ni na voljo za ogled javnosti. Grobnica je zaprta in neoznačena. Kratek opis grobnice je del interaktivne mobilne aplikacije Visit Maribor.
Načrti	Predvidevajo si za primeren način predstavitve grobnice za javnost, označitev grobnice na zunanjem dvorišču samostana, postavitev treh doprsnih kipov in ureditev dvorišča.
Prioriteta	Pridobitev soglasja za ureditev vhoda iz Ulice škofa Maksimilijana Držečnika na dvorišče samostana.
Izzivi (najini predlogi)	3D animacija notranjosti grobnice.

Slika 13: Kleti pod frančiškanskim samostanom

(Vir: avtorja)

Slika 14: Predviden nov dostop iz Ulice škofa Maksimilijana Držečnika na dvorišče (Vir: avtorja)

Slika 15: Kalist Heric, doprsni kip

(Vir: avtorja)

Slika 16: Mihael Napotnik, doprsni kip

(Vir: avtorja)

Slika 17: Anton Martin Slomšek, doprsni kip

(Vir: avtorja)

3.1.3 Vinagova klet

Od leta 2015 je najemnik Vinagove kleti Ptujška klet Vinarstvo d.o.o. (Vinag je v stečaju, arhivska vina so v privatni lasti.) Zaradi napovedi spremembe lastništva težko načrtujejo aktivnosti dolgoročno. Za zaključene skupine pripravljajo vodene ogled kleti in degustacije. V lokalu, ki je nad kletjo, ponujajo Vinagova vina zadnjega letnika (2015), večinoma pa ptujška vina Pullus. Vinogradov ne obdelujejo. Če bi zdaj prišel nov lastnik, bi moral najprej obnoviti vinograde, to pa pomeni, da novega vina ne bi bilo do leta 2019. Problem je tudi, da sedanji lastniki ne oglašujejo ponudbe Vinagove kleti, Vinagova klet jim služi predvsem za promocijo njihovih vin.

Preglednica 3: Vinagova klet

VINAGOVA KLET	
Lastnik/Najemnik	Podjetje Vinag je v stečaju. Od leta 2015 je najemnik Ptujška klet Vinarstvo d.o.o.
Vpis v register nepremične kulturne dediščine	Identifikacijska enota dediščine Evidenčna številka enote: 24769
Sedanje stanje	Na voljo so ogledi in vodenje ter degustacije. Zaradi neurejenega lastništva težko dolgoročneje načrtujejo dejavnosti. Kratek opis Vinagove kleti je del interaktivne mobilne aplikacije Visit Maribor.
Načrti	Ohranitev razmer zaradi ohranjanja kulturne dediščine (del stare kleti). Temeljitejša obnova kleti bi bila mogoča ob zagotovljenih finančnih sredstvih.
Prioriteta	Ureditev lastništva. Boljša promocija.
Izzivi (najini predlogi)	Bolj sistematičen, časovno preglednejši in privlačnejši pristop pri predstavitvi. Večja vključenost v protokolarne namene. Vinagova klet ni vključena v Mariborsko vinsko pot (Turistično informacijski center Maribor ⁹), čeprav je skupaj z najstarejšo vinsko trto in izjemno lego do tega povsem upravičena.

⁹ Turistično informacijski center Maribor, v nadaljevanju TIC Maribor.

3.1.4 Tovarna letalskih motorjev Maribor in podzemlje Cone Tezno

Leta 2012, ko je bil Maribor evropska prestolnica kulture, je bila oblikovana in realizirana ideja o industrijski poti, ki je predstavljal mariborski delavski svet od sredine 19. stoletja do danes. Predstavitev je vključevala tudi ogled rogov pod bivšim TAM-om. To so kasneje žal opustili. Zaposleni, ki so nam predstavili rove, so poudarili željo po sodelovanju s strokovnimi inštitucijami v mestu, saj sami niso zgodovinarji, ampak so se v to zgodbo vpletli ljubiteljsko. Želijo si, da se ta del kulturne dediščine ohrani. Zato so pred dvema letoma pričeli z vodenimi ogledi. V rogovih so pripravili razstavo fotografij, s katero skušajo prikazati nastanek in razvoj tovarne, predvsem delov pod zemljo. Temu primerno opremijo tudi obiskovalce z zaščitno čelado in svetilko. Zaradi vlage in podtalnice je potrebna tudi primerna obutev. Prav zaradi vlage drugih eksponatov v rogovih ni, saj bi vse, kar je železnega, zarjavelo, leseno pa sprhnelo. Če bi želeli eksponate ustrezno zavarovati, bi bilo to zelo drago. V ogled je zanimivo vključena tudi multimedijška predstavitev preteklosti in sedanosti industrijske cone. Od junija 2017 si je prostore ogledalo 913 oseb (takrat so začeli z beleženjem obiskovalcev). Prostori so na ogled od avgusta 2016, torej sklepajo, da jih je do zdaj obiskalo okoli 2000 ljudi.

Slika 18: Vhod v rove pod PPCT

(Vir: avtorja naloge)

Slika 19: Del razstave v enem od rogov

(Vir: avtorja naloge)

Preglednica 4: Podzemlje cone Tezno

<i>PODZEMLJE CONE TEZNO</i>	
Lastnik	Poslovno-proizvodna cona Tezno
Vpis v register nepremične kulturne dediščine	V register sta vpisani Industrijska hala TAM in vhodni objekt tovarne TAM.
Sedanje stanje	Rovi so urejeni za ogled ob predhodni najavi (predstavitev je multimedijška). Na voljo je spletna aplikacija za prijavo skupin in posameznikov. V rovih je velika vlažnost zraka; težave se pojavljajo tudi zaradi visokega nivoja podtalnice.
Načrti	Predvidevajo aplikacijo za mobilne naprave in posodobitev predstavitev. Ideja o učnem centru, kjer bi razstavili eksponate, ki so sedaj v Muzeju narodne osvoboditve Maribor (stara vojašnica v Melju).
Prioriteta	Oblikovanje skupine deležnikov, ki bi se z raziskovanjem, ohranjanjem in predstavitvijo ukvarjali profesionalno. Pridobitev nepovratnih evropskih sredstev, sodelovanje s podobnimi institucijami v tujini (promocija).
Izzivi (najini predlogi)	Vključenost njihove ponudbe kot nadstandard šolskih programov (zgodovina, kulturna dediščina, tehnika in tehnologija, etika...).

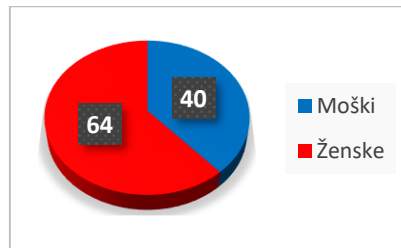
Slika 20: Maja Vintar, zaposlena v PPCT, pri svojem delu (Vir: avtorja)

3.2 REZULTATI ANKETE

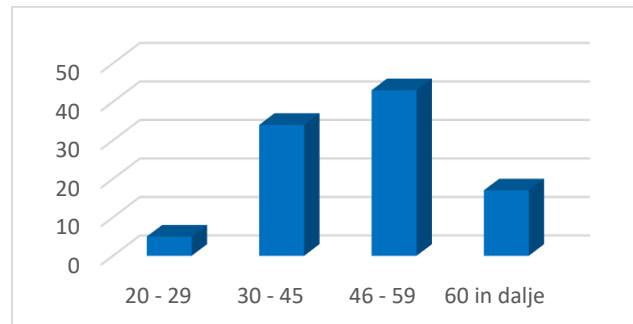
Analiza anketnega vprašalnika

Anketo sva pripravila z namenom, da izveva ali ljudje vedo, kaj vse se skriva pod našim mestom. Anketa je bila anonimna. V njej so sodelovali 104 anketiranci, od tega 64 žensk in 40 moških.

Graf 1: Spol anketirancev

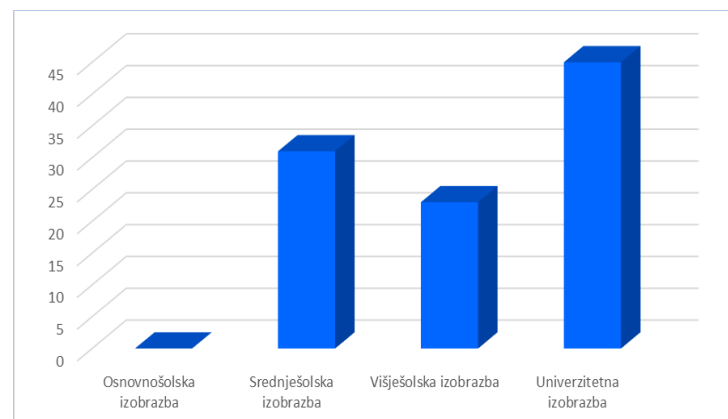

Graf 2: Starost anketirancev

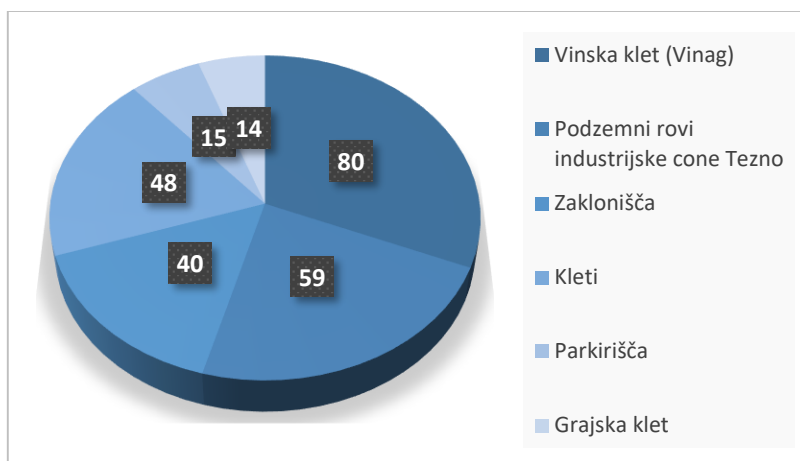

Ker sva menila, da so z najino tematiko bolje seznanjeni odrasli ljudje, sva anketirala starejše od 20 let. Na razpolago so bile 4 starostne skupine. Kot je razvidno iz grafa 2, je sodelovalo največ ljudi v starostni skupini od 46 do 59 let. Največ anketiranih ima univerzitetno izobrazbo, sledijo tisti s srednjo in višješolsko izobrazbo, kar je razvidno na grafu 3.

Graf 3: Izobrazba anketirancev

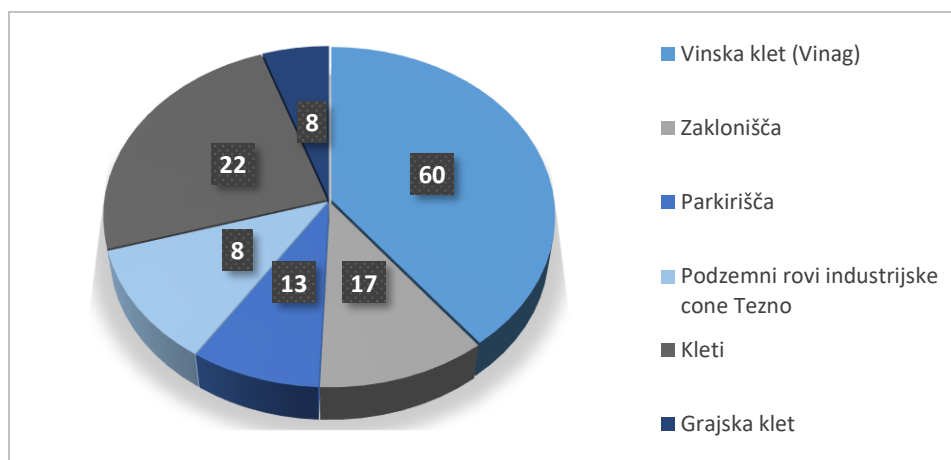

Graf 4: Poznavanje prostorov pod našim mestom

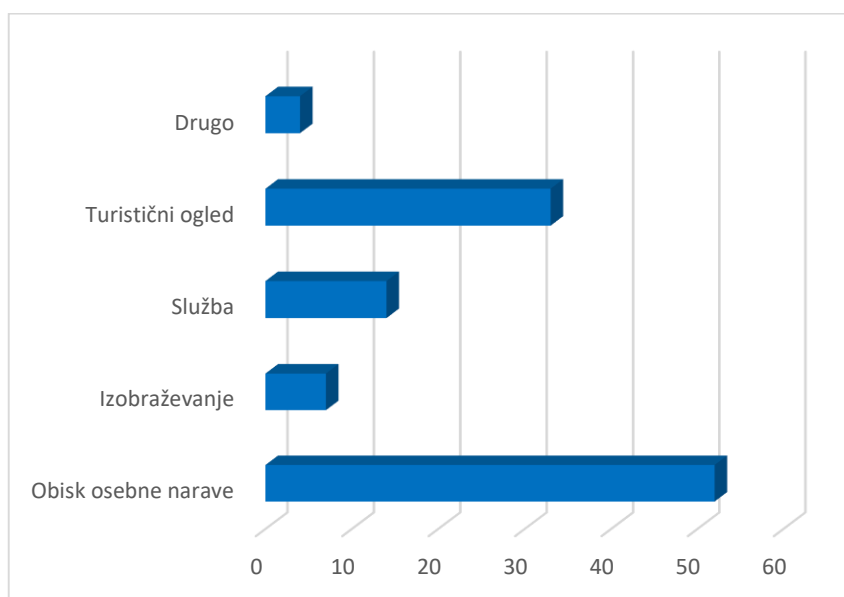
Pri vprašanju so morali anketiranci naštetih prostore, za katere domnevajo, da so pod našim mestom. Lahko so poimenovali in naštel več objektov. Največ anketiranih je navedlo Vinagovo vinsko klet, podzemne rove pod PPCT, kleti, zaklonišča in grajsko klet.

Graf 5: Prostor pod mestom, ki so jih anketirani že obiskali ali videli

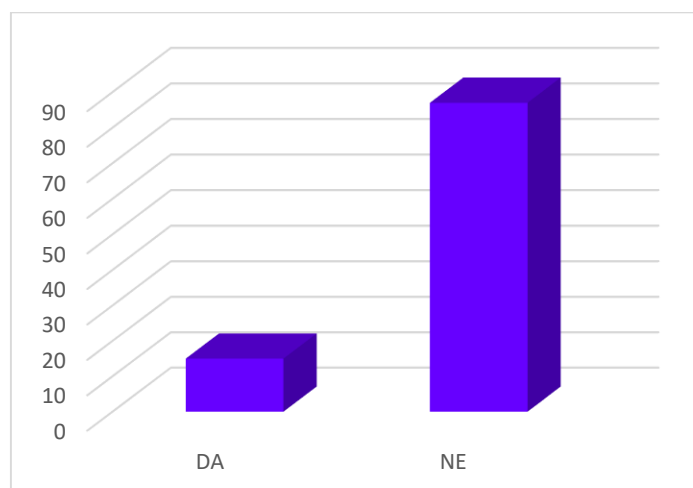
Pri naslednjem vprašanju so morali anketiranci izbrati tiste prostore, ki so jih že imeli priložnost videti. Navedbe prostorov, oziroma odgovori, so podobni kot pri vprašanju 1, razlike so le v številčnih vrednostih. Anketirani so lahko zapisali več odgovorov.

Graf 6: Vzrok obiska navedenih prostorov

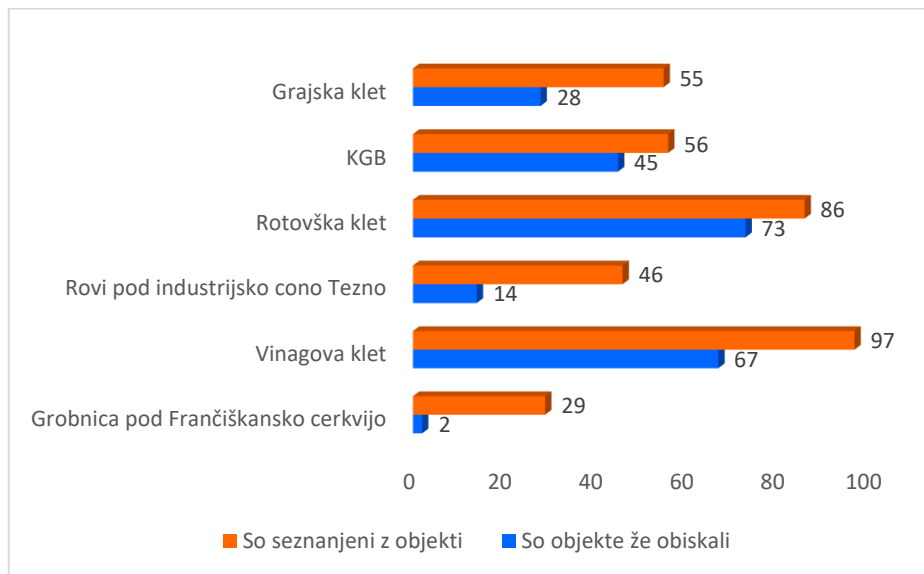
Pri tretjem vprašanju so anketiranci navedli kot glavni vzrok obisk osebne narave; sledijo tisti, ki so si ogledali prostore pod mestom vodeno – turistični ogled; manj jih je obiskalo navedene prostore službeno in še manj zgolj v izobraževalne namene.

Graf 7: Poznavanje legende o podzemnem rovu

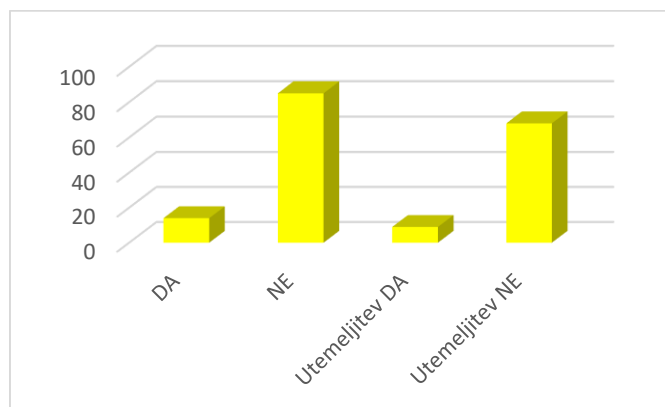
Legende o podzemnem rovu, ki povezuje grad na Piramidi in Mariborski grad, velika večina anketiranih ne pozna. Tisti, ki so jo poskušali pojasniti, so zapisali povsem drugo legendo, ki s prvotno nima vsebinske povezave.

Graf 8: Obiskanost in seznanjenost s predlaganimi objekti

Na vprašanje 6 in 7 so anketirani odgovorili tako, da so izbirali med predlaganimi odgovori. Za preglednejšo ponazoritev sva v grafu 8 dobljene rezultate združila. Iz dobljenega grafa je lepo razvidno, da predlagane prostore oziroma objekte poznajo, ti so označeni z oranžno barvo; jih pa niso obiskali, ti so označeni z modro barvo. Razmerje med poznavanjem in obiskanostjo objektov je 1 : 3.

Graf 9: Prepoznavnost kulturne dediščine

Na osmo vprašanje, ki se nanaša na prepoznavnost tovrstne kulturne dediščine, se je velika večina odločila negativno. Kot utemeljitev so navajali nekvalitetno oglaševanje, ni kvalitetnega tovrstnega promocijskega materiala (brošure), ni interesa za tovrstne aktivnosti na nivoju občine, slaba povezanost s podobnimi institucijami. Ostali, ki so odgovorili pritrdilno, so to utemeljili z digitalno aplikacijo, ki jo uporablja TIC Maribor.

4 RAZPRAVA

4.1 Interpretacija pridobljenih podatkov

Svet EU in Evropski parlament sta maja 2017 podprla predlog Evropske komisije, naj leto 2018 razglasi za evropsko leto kulturne dediščine. Evropsko leto želi "spodbuditi skupno doživljanje evropske kulturne dediščine in zavedanje o njenem pomenu kot skupni dobrini, izboljšati ozaveščenost o skupni zgodovini in vrednotah ter okrepiti občutek pripadnosti skupnemu evropskemu prostoru". (Evropsko leto kulturne dediščine, 2018). Takšen je bil tudi širši namen najine naloge, podrobneje pa sva hotela raziskati, del kulturne dediščine, ki se skriva pod našim mestom, in ugotoviti, ali jo prebivalci dovolj poznajo.

Nadalje sva želela osvetliti zgodovinsko ozadje teh prostorov in objektov. Predvsem pa naju je zanimalo, v kakšnem stanju so danes in kaj se bo zgodilo z njimi v prihodnosti. Z ogledi na terenu in z opravljenimi intervjuji z ljudmi, ki so vključeni v te zgodbe poklicno ali ljubiteljsko, sva hotela dobiti čim realnejšo podobo stanja teh objektov danes. Anketni vprašalnik sva uporabila zato, da ugotoviva, kaj in koliko o teh prostorih pod našim mestom vedo Mariborčani. Predvsem pa so naju zanimali izzivi, kaj se lahko še naredi, da bodo nekateri prostori pod našim mestom postali prepoznavnejši, ne da bi se ob tem skazila njihova prvotna podoba.

Z najino nalogo sva hotela opozoriti na del kulturne dediščine, ki ima na poti iskanja svoje identitete veliko ovir. Rezultate naloge sva interpretirala na podlagi podatkov, ki sva jih pridobila ob uporabi različnih metod dela, ki so se med seboj prepletale in dopolnjevale.

V raziskovanju sva se omejila le na štiri primere. To so:

- rovi pod PPCT,
- Vinagova klet,
- grobnica pod frančiškansko cerkvijo in
- srednjeveške kleti v starem mestnem jedru.

Izhodišče je bil voden obisk rogov v PPCT. Ker pa so bili ti rovi že zelo podrobno raziskani lansko leto, sva takratno stanje primerjala z letošnjim in pogledala korak naprej. Ugotovila sva:

- PPCT še vedno ostaja pri ideji, da v stari stavbi, ki pa ni njihova last, uredijo muzej. Univerza že ima napisano verzijo za učni center, v katerem bi lahko pokazali in razstavili eksponate. Ampak stavbe niso primerne in bi jih bilo treba ponovno postaviti. Muzej narodne osvoboditve Maribor ima velike zbirke strojev, delov, raznih uniform iz časa Tovarne letalskih motorjev med vojno in tudi zelo veliko iz obdobja TAM-a. Te eksponate danes hranijo v stari vojašnici v Mariboru, nekaj jih je tudi v Melju in na

drugih lokacijah. Glavni vzrok, da niso razstavljeni v rovih, pa so neprimerne razmere zanje, saj je tam izjemno veliko vlage in visok nivo podtalnice.

- Drug velik problem so sredstva za ohranjanje in obnavljanje. Zaposlena nam je povedala, da iščejo na razpisih nepovratna sredstva, a žal nimajo sreče. Rešitev vidi v povezovanju s tujino in podobnimi predstavitevami rogov v Nemčiji, Avstriji ali na Madžarskem.
- V decembru 2017 so dobili dokumente, ki razkrivajo, da je to, kar vidimo danes in kar so odkrili do sedaj, le tretjina vsega, kar naj bi bilo tu spodaj. Zdaj morajo raziskati, kje so vhodi v dva druga kompleksa in kako priti tja. Zagotovo pa mislijo raziskovati dalje in brskati po arhivih - ne naših (te so že pregledali) ampak v tujini, npr. v Beogradu in na Dunaju. Zelo bi bili veseli, če bi se v te načrte vključila tudi občina ali pa kakšen muzej, ker se podjetje s tem ne ukvarja profesionalno, ampak le ljubiteljsko.
- V letu 2018 namerava PPCT že obstoječo predstavitev digitalizirati in posodobiti, da bo privlačnejša tudi za mlajše. Pri tem sodelujejo s podjetjem, ki se s tem ukvarja in razvija sodobno aplikacijo za mobilne naprave. V letu 2018 bodo naredili posebno okence na spletni strani, kjer se bo skupina lahko najavila. Ponudili bodo dva termina na mesec za ogled rogov.¹⁰
- Od avgusta 2016 je bilo obiskovalcev okoli 2000 - pretežno dijaki, študentje in manjše skupine. Odkar beležijo število obiskovalcev, si je od junija 2017 prostore ogledalo 913 oseb. Je pa interes za vodene ogleda vedno večji. Med anketiranimi je slaba polovica seznanjena z obstojem rogov pod PPCT, od teh jih je obiskala le dobra desetina.

Vinagova klet je očitno najbolj znan podzemni prostor v Mariboru. Čeprav se v zadnjem času napleta zaradi lastništva več negativnih zgodb, je to prostor, ki nujno potrebuje nove, sodobnejše pristope za ohranitev svoje podobe. Ugotovila sva tole:

- O zgodovini teh prostorov ne obstaja neki originalen celosten pisni vir. Največ podatkov sva pridobila iz internega gradiva, ki ga za vodenje uporablja zdajšnji najemnik prostora. Kratek opis Vinagove kleti je del interaktivne mobilne aplikacije Visit Maribor.
- Na voljo so ogledi, vodenje in degustacije. Prav te so tudi glavni vzrok za visok odstotek poznavanja in obiskanosti teh prostorov pod mestom.
- Pogrešava bolj sistematičen in časovno preglednejši pristop za predstavitev teh prostorov, predvsem večjo vključenost v protokolarne namene.

¹⁰ Z začetkom leta 2018 je ta prijava na spletni strani že mogoča.

- Zanimivo je, da Vinagova klet ni vključena v Mariborsko vinsko pot (TIC Maribor), čeprav je skupaj z najstarejšo vinsko trto in izjemno lego do tega povsem upravičena.

Grobnica (kripta) pod frančiškansko cerkvijo je v delu podzemnih prostorov pod samostanom frančiškanov v samem mestnem središču. Za anketirane predstavlja najmanj poznan del tovrstne kulturne dediščine. Ugotovila sva naslednje:

- Grobnica ni na voljo za ogled javnosti, je zaprta in neoznačena. Njen kratki opis je del interaktivne mobilne aplikacije Visit Maribor.
- V načrtu je predstavitev grobnice za javnost, označitev grobnice na zunanjem dvorišču samostana, postavitve treh doprskih kipov in ureditev dvorišča. Zato so frančiškani tudi v fazi pridobivanja soglasja za ureditev vhoda iz Ulice škofa Maksimilijana Držečnika na samostansko dvorišče.
- Del kleti, ki so pod samostanom, bi radi dali v najem, za gostinske dejavnosti, ki bi pa morale biti v skladu z njihovimi načeli.
- Tovrstna dediščina potrebuje še sodobnejšo predstavitveno udejstvovanje zato predlagava 3D-animacijo, ki bi nas virtualno popeljala v prostor, ki je sedaj javnosti še neznan.
- Potrebno bi bilo pripraviti primerno brošuro za vse, ki bi se želeli s kripto podrobneje seznaniti vodeno.

Srednjeveške kleti

Izmed mnogih sva izbrala Rotovško klet, ki jo je večina anketiranih prepoznala in tudi obiskala.

Sodi med tiste kleti, ki so preurejene v gostinske lokale. Najine ugotovitve so:

- Klet je v dobrem stanju, lepo obnovljena in dostopna vsem, ki v takem lokalu želijo uživati v dobri hrani. Lastnica prostore lepo vzdržuje.
- Ponudba je pregledno predstavljena in dostopna na lepo izdelani spletni strani; tako predstavlja oživitev starega mestnega jedra.
- V delu kleti se skriva vhod v rov - danes zazidan - ki naj bi vodil do Slomškove cerkve in je bil zgrajen med drugo svetovno vojno. Zidovi v kleti so prav tako iz tistega časa, kot je razvidno s fotografij. Strop je obokan, kar je tipično za takratne kleti.
- Načrtov za oživitev Rotovškega trg ni, ker je v domeni mestne občine, ta pa za to ne kaže interesa.

Težko je oblikovati neko skupno ugotovitev ali podati enoten zaključek, saj je vsak od opisanih primerov nekaj posebnega. Eno pa je skupno vsem, in to je nezainteresiranost Mestne občine

Maribor. Meniva, da je prav od odnos Mestne občine Maribor odvisno, v kolikšni meri se bodo lahko realizirali predlogi za ravnanje s kulturno dediščino v našem mestu v naslednjih letih.

4. 2 Vrednotenje hipotez

Zastavila sva si tri hipoteze.

1. hipoteza: **Med objekti pod mestom je najbolj prepoznavna Vinagova klet.**

Navedeno hipotezo lahko potrdiva z rezultati ankete. Sva pa tak odgovor tudi pričakovala, saj je bil Vinag v preteklosti uspešno podjetje in prepoznavna blagovna znamka. Žal zaradi nerešenega lastništva, to ni več. Sama klet je sicer primerno vzdrževana, o čemer sva se prepričala ob obisku. Gostinski del, ki je bil nekoč po pripovedovanju starejših anketirancev privlačnejši, kaže danes dokaj pusto podobo. Ob vhodu sprejme obiskovalca skromna ponudba vin sedanjega najemnika. Vse kar kliče po prenovi in boljši promociji, ki bi Vinagovi kleti morda povrnilo stari blišč.

2. poteza: **Le redki objekti, ki se nahajajo pod mestom, so vključeni v turistično ponudbo mesta.**

Hipotezo lahko delno potrdiva. Zavod za turizem Maribor¹¹ in TIC Maribor na svojih spletnih straneh sicer predstavljata Vinagovo klet, Restavracijo Rotovž in grobnico pod frančiškansko cerkvijo, vendar so predstavitve zelo skromne. Vinagova klet je del interaktivne aplikacije Visit Maribor, vendar ni omenjena v zavihku Mariborske vinoteke (Namigi za vinsko-kulinarična doživetja). Mnogo obširneje je predstavljena in reklamirana Hiša stare trte. Za Restavracijo Rotovž so navedeni zgolj kontaktni podatki (seveda je predstavljen Rotovž), grobnica je opisana v povezavi z baziliko Matere usmiljenja.

Rovi pod TAMOM niso omenjeni.

3. hipoteza: **Večina anketiranih meni, da prostori in objekti pod mestom niso prepoznavni kot kulturna dediščina.**

Hipotezo lahko potrdiva z rezultati ankete, saj je kar 80 anketirancev zapisalo, da objekti niso dovolj prepoznavni. Večina je kot vzrok navedla slabo promocijo.

¹¹ Zavod za turizem Maribor je javni zavod, ki ga je ustanovila Mestna občina Maribor. Njegove glavne naloge so pospeševanje turizma, oblikovanje celovite turistične ponudbe, spodbujanje turistične infrastrukture ter promocija in informiranje obiskovalcev.

4.3 Samoevalvacija raziskovalnih metod in raziskovalnega dela

Meniva, da sva pri svojem raziskovalnem delu uporabila veliko raznolikih metod. Posebej bi izpostavila delo na terenu, kjer sva se seznanila z dejanskim stanjem objektov pod našim mestom. Najina pričakovanja so bila povsem drugačna, saj sva osnovne informacije dobila iz literature in spletnih virov. Že prvi obisk rogov pod PPCT je dal slutiti, da se bova soočila z dejstvi, ki opozarjajo na to, da je tovrstna kulturna dediščina premalo cenjena. Veliko koristnih informacij sva dobila v intervjujih z ljudmi, ki sva jih srečala na terenu. Izpostavila bi izjemno zavzetost teh ljudi, da se objekti, v katere so vpeti poklicno ali ljubiteljsko, ohranijo za prihodnje rodove. Prav v vseh primerih sva hote ali nehote trčila ob nerazumevanje in nezainteresiranost Mestne občine Maribor. Dobila sva občutek, da pristojnim ni mar za to problematiko, obljube o sodelovanju in pomoči ostajajo le na papirju, nihče pa ne prisluhne in ne išče rešitev.

5 SKLEP

Pod Mariborom se skriva marsikaj. V najini raziskovalni nalogi sva predstavila prostore pod mestom iz različnih zgodovinskih obdobj: srednje in novoveške kleti v starem mestnem jedru, kapucinsko grobnico pod Baziliko Matere usmiljenja (franciškansko cerkvijo) iz 17. stoletja, Vinagovo klet iz druge polovice 19. stoletja in podzemne rove Tovarne letalskih delov Maribor, ki so bili zgrajeni med 2. svetovno vojno.

Pri svojem raziskovalnem delu sva uporabila veliko različnih metod (delo z viri in literaturo, anketni vprašalnik, strukturiranje podatkov, oblikovanje grafov). Posebej bi izpostavila delo na terenu, kjer sva se seznanila z dejanskim stanjem in obstojem objektov pod našim mestom. Najina pričakovanja so bila povsem drugačna, saj sva osnovne informacije dobila iz literature in spletnih virov. Že prvi obisk rogov pod PPCT pa je dal slutiti, da se bova soočila z dejstvi, ki opozarjajo na to, da je tovrstna kulturna dediščina premalo cenjena. Veliko koristnih informacij sva dobila v intervjujih z ljudmi, ki sva jih srečala na terenu. Izpostavila bi njihovo izjemno zavzetost, da se objekti, v katere so vpeti poklicno ali ljubiteljsko, ohranjajo za prihodnje rodove. Prav v vseh primerih sva hote ali nehote trčila ob nerazumevanje in nezainteresiranost Mestne občine Maribor.

Zastavila sva si tri hipoteze, izmed katerih lahko dve potrdiva, eno pa le delno. Prvo hipotezo, da je med objekti najbolj prepoznavna Vinagova klet, sva potrdila z rezultati ankete. Drugo hipotezo, da je del objektov, ki se nahajajo pod mestom, vključenih v turistično ponudbo mesta, lahko potrdiva le delno, saj je večina objektov sicer predstavljenih v turistični ponudbi (TIC Maribor), vendar je ta predstavitev zelo pomanjkljiva, rovi pod cono Tezno pa sploh niso predstavljeni. Z rezultati ankete lahko potrdiva tudi tretjo hipotezo, saj večina anketiranih meni, da prostori in objekti pod mestom niso dovolj prepoznavni kot kulturna dediščina.

Namen letošnjega evropskega leta kulturne dediščine je spodbuditi skupno doživljanje evropske kulturne dediščine in zavedanje o njenem pomenu kot skupni dobrini. Takšen je bil tudi namen najine naloge: raziskati, kaj od tega, kar se skriva pod našim mestom, je del kulturne dediščine, in ali je dovolj prepoznavno. V nalogi sva podala nekaj predlogov za zanimivejšo ponudbo. TIC Maribor sicer ponuja domačim in tujim gostom številne zanimive tematske poti,¹² prepričana pa sva, da bi mnoge privabilo tudi "mesto pod mestom".

Posebej naju veseli, da sva ob raziskovanju imela priložnost, da o pomenu kulturne dediščine ozavestiva mnoge, ki poprej z njo niso bili seznanjeni. Nalogo bova predstavila najprej učencem

¹² Tematske poti: Maribor v dveh urah, Kulinarična ponudba za skupine, Mariborska vinska pot, SUP izlet Lent, Po poteh sodobne umetnosti, V flosarski krčmi na obisku pri flosarjih, Splavarjenje po reki Dravi, Voden ogled mesta z vlakcem Jurčkom, Voden ogled mesta na kolesu, Urbani EKO vrt.

naše šole in jim tako prikazala naše domače »mesto pod mestom«, saj mnogi za te objekte še niso slišali. V prihodnosti bomo morali ohranjati našo dediščino mi mladi. To nalogo pa bomo zmogli le, če bomo z njo dovolj seznanjeni. Želiva si, da bi vsebina najine naloge spodbudila odgovorne k aktivnejšemu udejstvovanju.

6 DRUŽBENA ODGOVORNOST

Želiva si, da bi najina raziskovalna naloga pokazala, da v Mariboru obstaja tudi del kulturne dediščine, ki je premalo poznan. Če jo želimo ohraniti, je ključno sodelovanje vseh zainteresiranih strani, ne samo lastnikov (Mestne občine Maribor, Zavoda za turizem Maribor, Zavoda za varstvo kulturne dediščine...). Po svojim močeh pa moramo pri tem sodelovati prav vsi. S tem ko sva razdelila anketo, sva tiste, ki so jo izpolnili, opozorila na ta del skrite kulturne dediščine pod našim mestom. Ena izmed anketirank je tako zapisala: "Glede na to, da sem bila že večkrat na vodenem ogledu Maribora, nisem še nikoli niti slišala, kaj šele videla npr. rovov pod Industrijsko cono Tezno. Bi me zelo zanimalo." Z ugotovitvami v nalogi bova seznanila tudi učence, starše in delavce na naši šoli, preko ZPM pa tudi širšo javnost. Z raziskovano nalogo želiva preprečiti, da bi se ta del kulturne dediščine spregledal, in pripomoči, da bi dobil v današnjem času aktivnejšo vlogo.

7 SEZNAM VIROV IN LITERATURE

- Bazilika Matere Usmiljenja. Dostopno na: www.basilica.info (Pridobljeno: 15. 12. 2017)
- Cona Tezno. Pridobljeno na: <http://www.conatezno.si/obiski/> (19. 1. 2018)
- Červek, U. (29. 7. 2009). Mariborsko podzemlje. Delo. Dostopno na: (<http://www.delo.si/novice/slovenija/mariborsko-podzemlje.html>) (Pridobljeno: 11. 11. 2017)
- De Corti, B. (30. 8. 1995). Trije pokopi škofa Slomška. Večer.
- Evropsko leto kulturne dediščine. Dostopno na: <http://www.zvkds.si/sl/elkd> (Pridobljeno: 3. 1. 2018)
- Lazarini, F. (2013). Frančiškanska cerkev v Mariboru. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU
- Podsečki, I. (2013). Mariborski grad (raziskovalna naloga Mladi za napredek Maribora). Dostopno na: http://zpm-mb.si/wp-content/uploads/2015/12/O%C5%A0_NKD_Mariborski_grad.pdf (Pridobljeno: 22. 12. 2017)
- Ponudič, H. (2017). Tovarna letalskih motorjev Maribor in podzemlje cone Tezno (raziskovalna naloga Mladi za napredek Maribora). Dostopno na: http://zpm-mb.si/wp-content/uploads/2017/07/SŠ_Zgodovina_Tovarna_letalskih_motorjev_Maribor_2.pdf (Pridobljeno: 9. 11. 2017)
- Radovanovič, S. (2015). Mariborske ulice nekoč in danes. Miklavž na Dravskem polju: Roman.
- Register nepremične kulturne dediščine. Republika Slovenija, Ministrstvo za kulturo. Dostopno na: rkd.situla.org (Pridobljeno: 14. 12. 2017)
- Rubin, M. (1. 8. 2015). Neprecenljiva zgodovina okusov iz temačne kleti. Delo. Dostopno na: <http://www.delo.si/novice/slovenija/neprecenljiva-zgodovina-okusov-iz-temacne-kleti.html> (Pridobljeno: 17. 12. 2017)
- Semlič Rajh, Z., Oman Ž. in Mlinarič L. (2012). Maribor Stavbna zgodovina starega mestnega jedra med sredino 18. stoletja in letom 1941. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- Skrivnost gradu na mariborski Piramidi. Dostopno na: https://www.youtube.com/watch?v=05hI0-_5YHM (Pridobljeno: 11. 11. 2017)
- Slovenski zgodovinski atlas (2011). Ljubljana: Nova Revija.
- Škorec, J. (1936). Iz zgodovine gostilničarstva v Mariboru. Kronika slovenskih mest, letnik 3, str. 22 - 23.

- Tovšak, S. (2007). Tovarna avtomobilov Maribor: Sledovi mariborskega gospodarstva v arhivskem gradivu Pokrajinskega arhiva Maribor: 60 let - spominski zbornik. Maribor: Pokrajinski arhiv.
- Turistični-informacijski center (TIC) Maribor. Dostopno na: <https://maribor-pohorje.si/tic-maribor.aspx> (Pridobljeno: 15. 1. 2018)
- Unesco. Dostopno na: <https://en.unesco.org/themes/culture-sustainable-development> (Pridobljeno: 10. 12. 2017)
- Varl, V., Tomažič, D. in Radovanovič, S. (1997). Mariborske zgodbe. Maribor: Založba Kapital.
- Vidmar, P. (2014). Mariborski rotovž. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Vostner, P. O. (1964). Ob stoletnici Frančiškanov v Mariboru. Maribor: Frančiškanski samostan v Mariboru.

8 PRILOGE

8.1 Anketa

Pozdravljeni,

sva devetošolca. Delava raziskovalno nalogo o tem kaj se skriva pod našim mestom. Pri tem potrebujeva vašo pomoč. Anketa je anonimna zato vas prosiva, da odgovarjate iskreno.

Spol (obkroži): Ž M

Izobrazba (obkroži):

Starost (obkroži):

- a. 20 do 29 let
- b. 30 do 45 let
- c. 46 do 59 let
- d. od 60 dalje

- a. osnovnošolska izobrazba
- b. srednješolska izobrazba
- c. višješolska izobrazba
- d. visokošolska izobrazba/univerzitetna

1.) Poimenujte in naštejite prostore, za katere domnevate, da se skrivajo pod našim mestom.

- a. _____
- b. _____
- c. _____
- d. _____
- e. _____

2.) Kaj od navedenega ste že obiskali ali ste imeli priložnost videti?

- a. _____
- b. _____
- c. _____
- d. _____
- e. _____

3.) Kaj je bil glavni vzrok za obisk teh prostorov?

- a. Osebne narave
- b. Izobraževanje
- c. Službeno
- d. Turistični ogled
- e. Drugo: _____

4.) Ali poznate legendo o podzemnem rovu, ki naj bi povezoval grad na Piramidi in Mariborski grad?

- a. Da
- b. Ne

5.) Če ste obkrožili da, vas prosimo, da zapišete legendo v nekaj povedih:

6.) Med navedenimi objekti obkrožite tiste, za katere ste že slišali:

- a. Grobnica pod frančiškansko cerkvijo
- b. Vinagova klet
- c. Rovi pod industrijsko cono Tezno (bivši TAM)
- d. Rotovška klet
- e. KGB

7.) Med navedenimi objekti obkrožite tiste, ki ste jih obiskali:

- a. Grobnica pod frančiškansko cerkvijo
- b. Vinagova klet
- c. Rovi pod industrijsko cono Tezno (bivši TAM)
- d. Rotovška klet
- e. KGB

8.) Večina od njih je v registru kulturne dediščine. Ali so navedeni objekti dovolj prepoznavni med Mariborčani in naključnimi turisti?

- a. Da
- b. Ne

9.) Svoj odgovor utemeljite.

Hvala za sodelovanje.

8.2 Intervju frančiškani

Intervju s patrom Francetom Kovšetom (frančiškani Maribor), petek, 15. 12. 2017.

Ali je grobnica ostanek prejšnje cerkve?

Ja, iz leta 1620. Leta 1615 so postavili temeljni kamen za prvo cerkev. To je naredil še ljubljanski škof Tomaž Hren, ki je znan kot reformator, in zanimivo je, da je že Hren rekel, da bo cerkev posvečena Materi usmiljenja. Njegov naslednik, ki je cerkev posvetil leta 1620, pa je spremenil ime v čast Marijinemu vnebovzetju. Po več stoletjih je cerkev znova dobila ime Mati usmiljenja, ko so v cerkvi dobili Milostno podobo iz Slovenskih Konjic. V grobnicah je recimo pokopana družina Brandis, saj so bili verjetno donatorji cerkve. Brandisi so bili nekaj časa tudi lastniki mariborskega gradu. Zraven je bila tudi grobnica kapucinov, ki so bili tukaj kot redovniki, in verjetno še kakšnih uglednih meščanov, za katere pa nimamo evidence.

Ali so kadarkoli potomci tukaj pokopanih želeli obiskati njihov grob?

Odkar sem tu, zadnji dve leti, tega nisem doživel, mogoče se je kdo pojavil v preteklosti. Je pa zanimivo, ko pridejo kakšni sorodniki. Tu je recimo pokopan mariborski škof Napotnik, ki je tudi posvetil to cerkev, in njegovi sorodniki zelo radi pridejo k nam, ker vedo, da je tukaj pokopan. V grobnico pa se žal ne da. Za družino Brandis pa zaenkrat ne vem, da bi kdo hotel priti ali koliko članov družine je še. Pravkar poteka postopek, da bi eno izmed Brandisovih sorodnic razglasili za svetnico.

Kdaj je bila grobnica nazadnje odprta?

Ob prenosu Slomška leta 1878. Takrat so jo tudi ponovno zazidali.

Ali ste razmišljali, da bi grobnico ponovno odprli?

Vanjo ljudi praktično niso pokopavali, v njej so zdaj še tri krste in vstop ni mogoč. Sam sem mislil na to, vendar po vseh zbranih informacijah ne vem, ali bi lahko vodili ljudi vanjo. Vstop bi bil mogoč samo z zunanjšega dvorišča; ta vhod z zunanje strani je originalen. Zanimivo bi bilo, če bi si ljudje lahko ogledali grobnico, kot imajo to možnost recimo samostani in druge cerkve po svetu. V Sombotelu na Madžarskem imajo aktivno grobnico tudi danes, z vhodom z zunanje strani. Ves dan je odprta, zvečer jo zaprejo.

Ali je bila prva cerkev čisto porušena ali so temelji ostali?

Temeljev ni ostalo od prve cerkve nič. Od stare cerkve je ostala samo grobnica.

Ali je prvotna cerkev imela samostan?

Ja, imela je samostan, bil je prav velik. Kasneje pa je bilo vse porušeno in zgrajeno na novo.

Ali so takrat vse menihe pokopavali v grobnici?

Navada je bila, da so redovniki imeli grobnico doma, potem pa so poleg pokopavali še kakšne ugledne meščane.

Kdaj pa so grobnico zaprli?

Verjetno takrat, ko je bilo obdobje kuge, malo zatem. Kasneje so škofa Slomška prenesli s stadiona, ker je bila nevarnost, da se bodo Nemci lotili ravno tega, kar je bilo za slovenski narod prava svetinja, torej Slomška kot narodnega buditelja. Iz varnostnih razlogov so njegove

posmrtno ostanke prenesli v grobnico tukaj pri frančiškanih. Tako je bil Slomšek najbolj varovan, ker so celo vojno bili tukaj Nemci, vendar za Slomška niso vedeli.

Kako bi lahko dvignili ploščo na grobnici?

Morali bi biti vsaj štirje močni moški, da bi jo lahko dvignili in potem bi morali iti z lestvijo noter, ker stopnic ni. Potrebovali bi maske, ker so bili tam pokopani okuženi s kugo.

Celoten kompleks samostana je tudi podkleten. Zakaj so v preteklosti uporabljali te kleti?

Kleti so bile zelo praktične. Imel jih je vsak samostan. Bile so kot shrambe, saj hladilnikov niso poznali. V kleti so hranili živila, da se niso pokvarila. Recimo, ko sem bil v drugih samostanih, so imeli v kletih tudi ledenico. To je bila jama, v katero so pozimi nalomili led, in ta led je zdržal do naslednje zime. Tam so imeli shranjena živila, ki so bila hitro pokvarljiva.

Kaj pa imate v kletih zdaj?

V preteklosti so služili prostori v različne namene, v njih so skladiščili hrano, vino in tudi razne predmete. Pri nas se je vinska klet ohranila, je nedotaknjena. Druge prostore pa so v preteklosti preuredili. Imamo telovadnico za mali nogomet in namizni tenis. V času, ko je bila klet nacionalizirana, so skozi njo napeljali glavni plinovod za celo ulico. Danes so prostori znova potrebni obnove, ki jo že načrtujemo.

Koliko je danes v samostanu redovnikov?

Trije smo. Naši samostani so tako zgrajeni, da imajo ogromno hodnikov, tretjina stavbe so hodniki. V drugem nadstropju imamo patri bivalne prostore, v prvem nadstropju pa Študentski dom sv. Frančiška, v katerem je 19 študentov, ki študirajo na raznih fakultetah. V spodnjem delu, ki še ni tako urejen, so učilnice, pevske sobe. Klet trenutno ni v uporabi. Nameravali smo dati v najem tudi del kleti za kakšne gostinske dejavnosti, ki bi pa morale biti v skladu z našimi pravili.

Ali je bilo več vhodov v grobnico?

Ne, bil je samo eden, za v klet pa imamo dva vhoda.

8.3 Intervju TAM

Intervju z gospo Majo Vintar, skrbnico projektov v PPC Tezno, sreda, 20. 12. 2017.

Kakšne načrte imate z rovi v prihodnosti? Morda muzej?

Ideja, da bi bil v rovih muzej, je živa že kaki dve leti, ampak je neizvedljiva, ker je v teh rovih vlaga tako visoka, da vsak eksponat, ki ga daš v to okolje, propade. Vse, kar je železnega, zarjavi, vse, kar je lesenega, sprhni. Vse bi bilo potrebno obdelati ali obložiti s steklenimi obodi. Ta del, ki je zdaj narejen kot razstava, kot neki informativni del, kaže v to smer. Muzeja pa po mojem nikoli ne bo. V naslednjem letu nameravamo obstoječo predstavitev digitalizirati, posodobiti, da bo privlačnejša tudi za mlajšo publiko. Pri tem sodelujemo s podjetjem, ki se s tem ukvarja, in razvijamo sodobno aplikacijo za mobilne naprave.

V zadnjih 14 dneh smo dobili dokumente, ki razkrivajo, da je to, kar vidimo danes in kar smo odkrili do sedaj, le tretjina tega, kar naj bi bilo tu spodaj. Zdaj moramo raziskati, kje so vhodi v dva druga kompleksa in kako priti tja. Zagotovo pa nameravamo raziskovati dalje, brskati po arhivih - ne naših (te smo že pregledali) ampak v tujini, npr. v Beogradu in ali Dunaju... Bi pa bili zelo veseli, če bi se v te naše načrte vključila občina ali pa kakšen muzej, da bi pokrili ta del, saj se naše podjetje s tem ne ukvarja. Mi nismo raziskovalci, nismo zgodovinarji, ampak smo se v to zgodbo vpletli ljubiteljsko.

Ali obstajajo stroji ali kaki njihovi deli, ki so jih takrat uporabljali ali proizvajali? Je od te proizvodnje kaj ohranjeno?

Muzej narodne osvoboditve Maribor ima velike zbirke strojev, njihovih delov, raznih uniform iz časa Tovarne letalskih motorjev med vojno in tudi zelo veliko iz obdobja TAM-a. To so na primer velike stružnice, ki so jih tukaj uporabljali. Dogovarjali smo se o tem z muzejem. Bi bila pa velika škoda, ko bi tak eksponat, ki ima veliko zgodovinsko vrednost, postavili v tako vlažno okolje, kjer bi se uničil.

Kje hranijo te eksponate danes?

Nekaj v stari vojašnici v Mariboru, nekaj jih je v Melju, kjerkoli se je našel prostor.

Ali je med vami in zainteresiranimi prišlo do kakih konkretnih dogovorov?

Ne, ni, tu se je ustavilo. Ko stopijo v rove in vidijo, kako teče po teh platnih, ki smo jih postavili mi in so bili grozno dragi, se vse ustavi. Veliko vlogo ima denar. Če hočeš rove izsušiti, ga veliko potrebuješ. Tu je preveč vlage, pa tudi statiki bi morali vse potrebno preveriti.

Kaj pa, če bi pripravili razstavo zunaj, v neki drugi stavbi?

To idejo, da bi v stari stavbi spredaj, ki pa ni v naši lasti, uredili muzej, je Univerza že pripravila. Načrtovala je učni center, kjer bi lahko razstavili in pokazali eksponate, ampak stavbe niso primerne in bi jih bilo treba ponovno postaviti. In se spet vse ustavi. Kdo jih bo postavil? Želja je tukaj, realizacija pa veliko vprašanje.

Z občino torej niste ničesar dorekli, čeprav je bilo to območje pomembno?

Je zagotovo pomembno, ker je to območje, kjer je bila industrija, tukaj je bil TAM, za mesto in za njegovo okolico zelo pomemben, še posebej za starejše.

V projekciji ni zanimiv samo zgodovinski del, ampak tudi tisti del, ki opisuje pomen PPCT danes.

Dejansko so tu danes zelo dobro stoječa podjetja, ki delajo za tujino in temeljijo na izvozu, ki se pa tukaj sploh ne izpostavljajo. Je pa ogromno sodelovanja med podjetij znotraj PPCT; eno podjetje naredi odlitek, ga da drugemu, da ga obdela, spet drugi naredi končni izdelek. Tako so pri nastajanju določenih izdelkov zelo povezani.

Ali so rovi zaščiteni?

Da, rovi so spomeniško zaščiteni, stara kapija ali vhod ne, spredaj prva hala je in tista na levi strani.

Kaj pa stolp?

Stolp pa ne, a je bil obnovljen. Stolp je bil že od nekdanje gasilske postaje, ko je bila tukaj še tovarna letalskih motorjev. Ampak so ga podrli in ga potem ponovno postavili. Sedaj je ostala replika.

Kako načrtujete ogled v prihodnje?

V prihodnjem letu bomo naredili na spletni strani posebno okence, kjer se bo skupina lahko najavila. S kolegom bova ponudila dva termina na mesec za ogled rovov.

Je to vodenje za vas dodatna obremenitev?

Je, poleg tega, da to počneva, imava veliko drugih obveznosti. To je dejansko ena služba zraven.

Razpolagate morda s podatki, koliko je bilo obiskovalcev? Kdaj ste pričeli z vodenimi ogledi?

V taki obliki vodimo nekje od avgusta 2016. Obiskovalcev je bilo okoli 900, pretežno dijaki, študentje in manjše skupine. Je pa interes vedno večji. Če bi se nekdo s tem ukvarjal načrtno, bi lahko organizirali ogled tudi trikrat na teden. Ko je imel muzej organizirano vodenje po Poti industrijske dediščine, so obiskovalce vozili po Mariboru s starodobnikom. Ob koncu ogleda pa so jih pripeljali še k nam na ogled rovov.

Zakaj so to opustili?

Oni so to takrat delali nizko proračunsko, mi smo delali zastonj, tudi ob sobotah. Zame je to še nekako šlo, a sodelavec se na delo pripelje iz Varaždina.

Zakaj vztrajate?

Zaradi želje, da se to ohrani, da se ta zgodba kot taka nadaljuje, ker se redki zavedajo, da je bila tu včasih Tovarna letalskih motorjev oziroma TAM. In potem nastane še ena zgodba. Tovarne niso postavili Nemci kot se govori ... to vidiš na tistih fotografijah, ko so v jami ljudje v jamah stali drug zraven drugega in kopali ročno. To so bili tudi naši ljudje! Tega ne smemo pozabiti.

Kaj je bilo nekoč v opečnati stavbi, kjer smo dobili čelade in lučke?

To je bila stara kotlovnica, ki je služila za ogrevanje celotnega območja. Ti kotli so bili pred nekaj leti odstranjeni.

Na obisku pri frančiškanih so nam povedali, kaj vse bi radi imeli v svojih podzemnih prostorih, pa žal ni mogoče.

Mi že dolgo iščemo na razpisih nepovratna sredstva, a nimamo sreče. Lahko bi se pa povezali s tujino in podobnimi predstavitvami rogov v Nemčiji, Avstriji in na Madžarskem. Tako bi oblikovali neko drugo zgodbo skupaj z njimi.

Omenili ste gradivo, ki govori o novih rovih. So bili ti na različnih nivojih?

Ne, to je vse na istem nivoju.

Ali obstajajo zemljevidi o tem ?

Obstajajo. Lahko si jih ogledate in fotografirate.

8.4 Intervju Vinag

Intervju z Gregorjem Šerbino, sreda, 20. 12. 2017

Kaj vse lahko vidimo na ogledu vinske kleti?

Najprej se bomo sprehodili skozi Vinagov del, ki je iz leta 1847. Šli bomo skozi tunele, ki so nekoč potekali vse od cerkve do Mariborskega gradu, kjer se potem poti razcepijo in predvidoma potekajo do Piramide, Kalvarije in Račjega dvora. Ta pot je sedaj zaprta in neprehodna. Ko sta vidva to iskala oz. raziskovala, sta verjetno našla podatek o tem, da je bil na trgu Leona Štuklja, ko so ga renovirali, zadnji del teh tunelov. Delavci, ki so bili takrat tam, so prišli do stene nove KBM; to so potem zaprli in zazidali. Iz naših kleti se je dalo priti v te tunele, ki so bili grajeni tam nekje med 1. in 2. svetovno vojno ter po njej. Vse vhode vanje, kar se tiče leve strani Drave, so zasipali. Zadnji del teh tunelov je bil pa v Piramidi, tam naj bi imela vojska oziroma policija skladišče orožja. Te domneve bi bilo potrebno pri pristojnih preveriti.

Kaj menite, da je bil glavni razlog, da so zasipali te tunele?

Med vojno je bil Maribor bombardiran. Zaradi tega je bilo veliko teh podzemnih tunelov v zelo slabem stanju. Gradile so se nove hiše, ulice, obnavljala se je kanalizacija. Večino tunelov so zasipali, ker so bili nevarni. Nekaj večjih kleti, kot je tudi Rotovška klet, je bilo nekoč povezanih s tuneli.

Kot smo slišali na začetku, naj bi bil med Piramido in mestom rov, torej naj bi bilo vse pod zemljo povezano. Ali smo bili zavedeni?

Ne, niste bili zavedeni. O tem obstaja zgodba in tudi o tem, da je iz Mariborskega gradu do Račjega dvora tako veliki tunel, da bi lahko s kočijo prišli tja iz samega centra. Sam sem poskušal najti dokaze za to v Pokrajinskem muzeju in arhivu, a jih nisem našel.

Klet je nastala po letu 1847, ko je meljski graščak Alojz Kriehuber zgradil stavbe na tej lokaciji in z njo tudi vinsko klet. Klet so gradili med leti 1847 in 1858. Leta 1836 se namreč v zemljiški knjigi omenja zgradba nad današnjo Vinagovo kletjo, in sicer kot novogradnja. V tem zapisu navajajo, da ima omenjena stavba veliko obokano klet, v katero se pride po širokih stopnicah, in je njena prostornina približno 656 hl.

Ali obstaja kakšen zemljevid vseh teh rogov in kleti?

Jaz ga nimam, menim pa, da bi ga morala najti v Pokrajinskem arhivu.

Kaj nameravate storiti v prihodnosti?

Tu, kjer smo danes, je zdaj vse popisano. Popisali so vse sode in naredili seznam, saj so kulturna dediščina. Vsi sodi se vzdržujejo, ostati morajo takšni, kot so. Vlaga čez poletje pade, a se ne sušijo. Vino se nikoli ne bo polnilo, sodi so dotrajani, prazni in niso več v uporabi.

Ali to velja za celo klet ali le za ta del?

To velja za ta del, za betonske cisterne, sodi iz nerjavečega jekla se pa lahko še zdaj uporabljajo in so neuničljivi. Najstarejša betonska cisterna v Vinagovi kleti je iz leta 1888. Imela je kapaciteto 32 000 l in je bila dobrih 14 let nazaj še v uporabi. Zdaj se te cisterne v taki obliki več ne uporabljajo.

Kako je z ogledi?

Uradne ure so vsak dan od ponedeljka do četrтка dopoldne. Od 15. ure naprej je čas za individualne goste, ob petkih in sobotah imamo ogled za skupine nad 15. Uredimo jih, če pokličete kak dan prej. Organiziramo degustacijo vina, vodenje in hrano. Klasični ogled traja približno pol ure, do 45 minut pa pokušanje vina.

Kaj je bilo med vojno poškodovano?

Med vojno ni bilo nič poškodovano, ker so imeli vse v lasti Nemci. Oni so znali to kar dobro čuvati, zato klet ni utrpela poškodb. Med vojno so se Nemci sami oklicali za lastnike. Tega dela niso bombardirali, ker je bil civilni del. Bolj je bil poškodovan desni breg Drave. Vinski arhiv so Nemci po koncu vojne delno popili in odnesli, nekaj pa tudi uničili. Kar je ostalo, so pa odnesli naši. Najstarejša steklenica, ki je ostala, je iz leta 1946.

Ali boste morda v prihodnosti preurejali klet?

Ne, to, kar je, bo ostalo samo za ogled. Če bi hoteli klet spraviti v pogon, bi bilo predrago. Vanjo bi bilo težje priti s traktorji, ker je sredi mesta, zato imamo zunaj mesta v Košakih novo klet, kjer pridelujemo vino.

8.5 Intervju z najemnico Restavracije Rotovž

Intervju z najemnico kleti Petro Rižnar, 24. 1. 2018

Kakšni so vaši načrti za prihodnost? Boste dopolnili svojo ponudbo?

Sprva je bila ponudba v kletnih prostorih za mlajše, zdaj pa je namenjena le osebam nad 21 let, saj znajo odrasli bolje ceniti kulturno dediščino in je ne uničujejo. Kar se menija tiče, ga ne mislimo dopolniti.

Ali predvidevate ureditev in poživitev Rotovškega trga?

Ta je žal v domeni Mestne občine Maribor, ta pa trenutno nima interesa.

Ali poznate preteklost kleti?

Klet je stara 500 let in je bila za orožarno. Nad njo je bila včasih mestna hiša. Zidovi v kleti so lepo ohranjeni, kot je razvidno tudi s starih fotografij. Strop je obokan, kar je za takratne kleti tipično.

V kleti se prav tako skriva vhod v rov, danes zazidan, ki naj bi vodil do stolnice. Zgrajen je bil med drugo svetovno vojno.

Ali ste zadovoljni z obiskom?

Seveda. Gostje radi obiskujejo naš lokal zaradi hrane in lepo urejenega lokala. Seveda k temu pripomore tudi ponudba dogodkov.